

Це був останній номер видання і чи не остання надія верховного партизанського керівництва дочекатися свободи, яка, на їхню думку, мала прийти з вільного Заходу. Після остаточного краху цих надій на литовський народ чекав довгий і важкий шлях до свободи, який закінчився Актом відновлення Незалежності, що його ухвалив 11 березня 1990 р. Відновний Сейм Литовської Республіки.

Усі згадані вище події викликали не тільки в партизан, але й у відомих політологів усього світу ілюзії щодо близького краху Радянського Союзу.

В опублікованих у партизанській пресі статтях можна відзначити зміну поглядів на спосіб визволення: у 1945–1946 рр. незалежність сподівалися відновити на ґрунті міжнародних мирних конференцій і угод, у 1947–1949 рр. – за допомогою збройного конфлікту, який міг розв'язати Захід, у 1950–1953 рр. – за допомогою збройного конфлікту, який міг розв'язати Радянський Союз. Після 1953 р. залишки партизанів, а також учасники опору подальших років пов'язували звільнення Литви вже тільки з можливістю занепаду всього Радянського Союзу і філософською тезою про те, що всі тиранії коли-небудь гинуть. Усе-таки партизанський прогноз 1956 р. про те, що Радянський Союз руйнуватиметься зсередини, підтвердився. Помилковим виявився тільки час: не було враховано, що тривалість геополітичних процесів часто перевищує тривалість життя одного покоління. Проте тоді партизани проголошували ближчі дати тільки тому, що не хотіли забирати останню надію у своїх страждених співвітчизників. Вони не переймалися власною долею: для більшості видавців підпільної періодики набагато важливішими були правда і перемога етичної політики⁶⁴.

Усі теми партизанської преси неможливо розглянути в одній, хай і дуже великій статті. Можливо, це і не потрібне. Важливіше відзначити, що головні принципи вільного друкованого слова не змінилися дотепер, незважаючи на нові умови, які диктує сучасність. Один із найважливіших принципів – необмежене проголошення правди, поза міркуваннями поточної користі. Міжнародні обставини не сприяли партизанам Литви, проте у своїй пресі вони показували світ таким, яким бачили самі. Вони не винні в тому, що совість вільного світу прокидалася дуже поволі. Трагедія партизанів Литви полягала в тому, що перемога над найстрашнішим ворогом усього цивілізованого людства прийшла набагато пізніше, ніж вірилося їм.

⁶⁴ *Partizanai apie pasaulį, politiką ir save / Sud. N. Gaškaitė-Žemaitienė. – Vilnius, 1998. – P. 32.*

СПОГАДИ

Василь ГОРИНЬ

СОТЕННИЙ «ЯСТРУБ»: ВІДОМИЙ І НЕВІДОМИЙ (СПОМИН ПРО ДАЛЕКІ СОРОКОВІ)

Невеличке село Яглуш на Рогатинщині. Сусідні села – Дички, Заланів, Виспа, Мелна. А десь там, у затишному куточку навколишніх лісів, Золота Полінь. Там беруть початок мої спомини про далекі сорокові.

...Було це на дні мого дитинства. Якось погідної суботньої днини, власне, пополудні, мій тато, сам відповідно вбравшись, велів і мені одягнутись у святкове (чого головним атрибутом була вишивана сорочка, а може й «мазепиночка»), бо, мовляв, підемо в гості. Як виявилось, ішли ми не до родини на Клин чи поблизкі села Дички або Виспу, а попрямували до лісу, що підступав ледве не до нашої садиби.

Простуємо здебільше мовчки. Стінка Громадська, Панська, Долішня Дорога, Кринички, Клин, Герасимова Тереміж (минаємо Велику Полінь), Заполінь, Четверта Секція і нарешті Дунда (ці назви пам'ятаю, як завчені перші шкільні вірші). Завчасу тато не казав, куди прямуємо, хоча дорогою я вже став здогадуватися, в якому керунку йдемо.

Невдовзі ми піднялися на Горішню Лінію, що ділила ліс, рівно ж і нашу дорогу. Враз ми почули гавкіт собаки, і він сам несподівано виріс перед нами. Припинили ходу і ми, бо побачили, що до нас простує озброєний вояк. Відкликавши убік батька, коротко перемовився з ним і дозволив іти далі. Я ще запримітив, що вартових було двоє, а гавкун, трохи провівши нас, повернувся на пост. Та лінія в Дунді ніби ділила ліс на дві частини – цивільну і військову.

Так я малим хлопчиною побував на партизанській Золотій Поліні (саме «Полінь» – то тепер цю назву стали «олітературнювати» і пишуть «Поляна»). Частина Поліні була нашою, друга належала стрийкові Гринькові: дідуньо розділили її між двома синами, і вона служила сіножаттю, лісовим тереміжем (від «теремовля» – місце, очищене від заростів). Тоді, в 1943–1945 рр., тут не косили: Золота Полінь, розташована в закутку лісів, між пагорбами, стала місцем таборування повстанців, де вони проходили вишкіл, щоб згодом іти в бойові рейди.

Там, на Золотій, я побачив розташування славного табору: ряд замаскованих, із входами з боку неглибокого яру землянок для повстанців, захистків, що служили для постою коней, місця для проведення військових вишкільних та спортивних занять, куток

релігійних обрядів, криничку та інше. Тато вів розмову з трьома повстанцями – двох з них я сприйняв за командирів, – ті зверталися до нього через «пане», «друзе», – напевно, говорили вони не тільки про бажану косовицю. Я зачудовано роздивлявся зразково впорядковану руками повстанців територію, і видавалася вона мені дивною лісовою казкою, яку бачив, чув і запам'ятав на все життя. Загадкову, таємну, підпільну Золоту Полінь.

Очевидно, тато подаремно взяв тоді мене зі собою. Не пам'ятаю, що говорив мені після. Напучувати, щоб мовчав про побачене, не було потреби і конспірувати не було чого, адже все село (і не тільки наше) від старого до малого відало, що на Золотій Поліні несподівано з'явилися наші хлопці з гір (зі села туди також скеровувалися юнаки). Освідомлені знали, що в таборі вишколюється сотня «Сіроманці» і командує нею «Яструб».

Досі ношу велику вдячність своєму батечкові за ту «повстанську науку». Бо, напевно, тоді на лісовій поліні в мою дитячу душу влилась іще одна краплина, котра знайшла притулок десь у її глибині; вже тоді проростала, щоб стати зародком того, що складало мене як особистість, формувало саме таким, а не іншим, яким згодом хотіли зліпити комсомол, твори радянської літератури, університетські лекції з історії партії. Кожен мій ровесник тоді, в сорокових, пройшов оту школу партизанського вкраплення, де ще старші були залучені до юнацької підпільної праці, а найактивніші з них скоро поповнювали повстанські загони.

Ніхто не підказував моєму татові-селянину давати такий урок хлопцеві, сам розумів, що йому треба те показати. Щоб спостерігав, запам'ятав, що таке діялося в нашому краї. Бо це було важливо на той час, а ще важливіше на майбутнє. Адже говорили йому старшини, що Україна не забуде тих, хто боровся за її волю і свободу; пам'ятатиме і тих, хто допомагав і сприяв визвольному рухові.

Так наша полінь стала військовим табором наших хлопців (саме так називали на західних теренах лісових вояків-упівців), стала їм у пригоді при виконанні підпільних завдань. Згодом, пастухами, ми, яглузькі підлітки, ходили на полінь «за трофеями», бавилися «в партизанку». А мене при згадці про той суботній день, про відвідини Золотої Поліні завжди охоплювали особливі почуття – то радісні, то тривожні, – ніби викликані прочитаною пригодницькою повістю, життєвою повістю нашого дитинства. Знову і знову виринали деталі, що вкарбувалися в пам'ять назавжди.

А вже потім я довідався про легендарний табір на Золотій Поліні, який заснувала сотня «Сіроманці», котра прибула сюди з Карпатських гір. Прочитав про її командира Дмитра Карпенка – «Яструба» –

відважного, талановитого упівського провідника, згодом курінного. Захоплювався тактикою великою бою, який прийняв курінь під командуванням «Яструба» 29–30 вересня 1944 р. на горі поблизу Унівського монастиря (с. Унів Перемишлянського р-ну). У цьому бою загинув і наш землянин Володимир Сімка – «Богун» і знайшов вічний спочинок разом із вісімнадцятьма побратимами у братській могилі на Унівській Чорній Горі.

Також згадую, як по всіх навколишніх селах ходили легенди про сміливу акцію «Сіроманців» у ніч із 16 на 17 грудня 1944 р. на селище Нові Стрелища і про загибель від випадкової (підступної) кулі славного командира «Яструба». Поховано його у присілку Кам'янка поблизу села Мелна Рогатинського району. Поряд могили ще шістьох повстанців.

...Наприкінці 1990 р. в Києві проходив Перший Міжнародний конгрес українців. На конгрес зі США прибув і співредактор багатотомового «явно націоналістичного видання» «Літопис УПА» доктор Петро Потічний. Будучи вірним своїм переконанням і передчуваючи скорий видих хваленої «перестройки», пан Петро привіз дві паки, наповнені томами «Літопису УПА» (два екземпляри). Після затримання «небезпечного» вантажу і тривалих перемовин на ще советській митниці в Борисполі та відповідального телефонного дзвінка Петрові Потічному повернули книжки, які той планував передати у дві наукові академічні установи – Києва і Львова.

У вислідку комплект «Літопису УПА» (т. 1–20) було передано Інституту українознавства НАН України, і я як тодішній заступник директора з наукової роботи доставив його до Львова. Це було одне з перших офіційних зібрань «Літопису УПА» в нашому місті. Звичайно, сам я ознайомився з тими «націоналістичними» книжками, та найперше зацікавив мене дванадцятий том, присвячений Третій подільській Военній окрузі УПА «Лисоня», де йшлося про повстанські змагання у наших краях. Там намагався більше дізнатися про сотенного «Яструба», хотів побачити його світлинку. На жаль, серед ілюстрацій фото «Яструба» не вказано – його там не було. Не зафіксоване воно і в решті томів «Літопису» та інших доступних мені виданнях.

Перегадом знову повертаюся до того дванадцятого тому, і мою увагу привертають світлини на с. 263–265. На одній з них (с. 263) невідома сотня УПА Третьої ВО «Лисоня» готова до звіту після команди: «Почесть крісом дай!» На чолі сотні стоїть старшина в білому кошушку, мабуть, сотенний. Як указано в підписі під фото: «Зима. 1943–1944 рр.» (див. фото 1).

На іншій світлинці (с. 265) невідомий командир повстанського загону УПА, таки сотенний, рапортую, як написано, шефові штабу Третьої ВО «Лисоня» перед виструнченою у три шерехи сотнею (див. фото 2).

Фото 1. Невідома сотня Третьої ВО «Лисоня» готова до звіту (після команди «Почесть крісом дай!»). Зима 1943–1944 рр.

Фото 3. Шеф штабу Третьої ВО «Лисоня» Володимир Якубовський – «Бондаренко» (четвертий зліва у мужжовій шапці) з групою старшин, мабуть, тієї самої сотні, що й на інших фотографіях

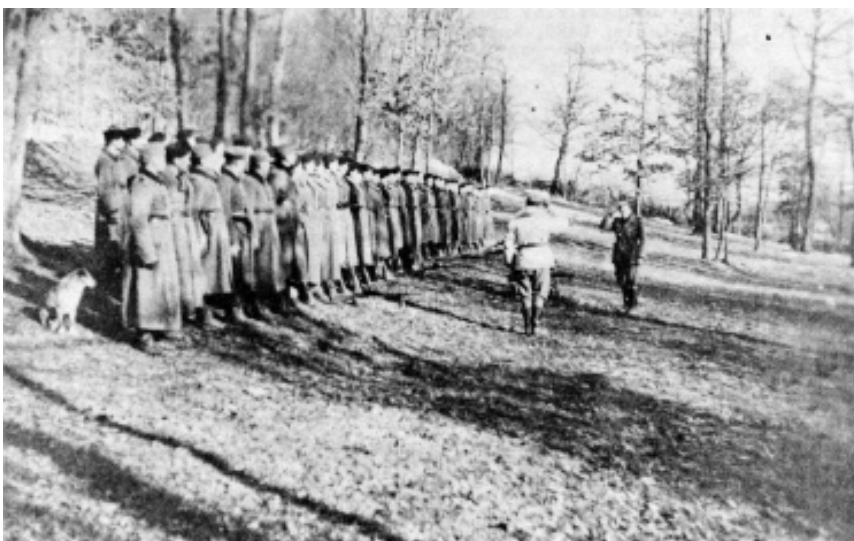

Фото 2. Командир відділу УПА, мабуть сотенний (у білому кошушці), звітує шефові штабу Третьої ВО «Лисоня» перед виструнченою в трилаві сотнею. Поч. весни 1944р. – в гущавині, між деревами, ще біліє сніг

Фото 4. Володимир Якубовський – «Бондаренко», шеф штабу Третьої ВО «Лисоня» (другий зліва) з сотенним у білому кошушці зі ще двома вояками УПА, мабуть, старшинами цієї сотні

На цьому фото командир, ніби на замовлення, прямує у зворотньому напрямку від того, хто фотографував, тому бачимо його зі спини. Дві деталі – кожушок командира і... собака, що приєднався до шереди вояків, – повернули мене в минулі роки. Справді, оцей собака (його бачимо на іншій фотографії – с. 264) мастю і породою – що більше вдивляюся в нього, – то дужче нагадує мені того, який зустрів тоді нас із батьком на підході до Золотої Поліні (див. фото 3). З ним повстанці інколи появлялись і в Яглуші. А білий кожушок, який постійно носив «Яструб», запам'ятався багатьом країнам, про нього згадують колишні «сіроманці».

На іншому груповому фото цей же старшина (у центрі), знятий із шефом штабу Третьої ВО «Лисоня» Володимиром Якубовським – «Бондаренком», «Стрийським» (див. фото 4). Сам командир (сотенний) кремезний, широкоплечий, повний власної гідності та енергії. Таким і був відважний «Яструб», нагороджений першим Золотим хрестом заслуги першого ступеня. На партизанських світлинах «Літопису УПА» (т. 12) він довго залишався «невідомим». Хочеться вірити, що тепер ця «невідомість» нарешті відкривається.

Коли я показав названі світлини односільчанину Йосипу Семеновичу Сімці – «Карому», 1924 р. н., який у 1944 р. був вояком сотні «Сіроманці» (чота «Габка»), то той відразу підтвердив, що на фото – сотенний «Яструб» і що ходив він саме в білому кожушку. А ще сказав мій земляк, що місцина, де вишикувалася сотня, на його переконання, «дуже нагадує нашу теребіж». Упізнають на фото Дмитра Карпенка – «Яструба» й інші вояки-сіроманці: львів'янин Григорій Слободянюк – «Груша», «Жулик», Богдан Допіра – «Цяпка» з Рудного, що піді Львовом, зв'язкова Стефанія Крупка – «Марія», з родини Вовк, жителька села Мелна, бурлаківець Степан Шпакович – «Симон» із Нових Стрилиць.

...Ішли роки, і Золота Полінь надовго заховала свою повстанську таємницю. А 29 липня 1991 р. на Золотій у честь таборування тут сотні «Сіроманців» відбулося багатотисячне віче. Тут посвячено високий дубовий Хрест і невеличку Капличку. Присутній на урочистостях, я переживав усе по-особливому: згадував повстанців-«сіроманців», якими побачив їх хлопчиною у далекі воєнні роки, їхнє навідування до нашого села, котре вони називали «повстанською столицею». Пригадував той погідний суботній день, отой партизанський табір, що назавжди став для мене виміром упівської організованості, військового вишколу, загін, що уособлював новітнє українське військо. Те військо, яке більше ніж десять років боролось проти ненависних ворогів – різних завойовників та окупантів, підлих наїзників і найманців – усіляких «визволителів».

Р. С. Недавно побував я у рідному селі на Рогатинщині й там почув, що той буковий ліс від села Мелна до Воронева, яглуський і дичківський ліси, що колись звались повстанськими (у пісні співалося «Ліс нам – батько, темна нічка – мати...»), – ось ті ліси піддають суцільній рубці. Падають буки, що були колись молодими, як ті молоді хлопці, що впали від большевицьких куль. Кладуть усе під сокиру навкруг Золотої Поліні, повсюди на площах Воронівського лісництва. Ні в період світових воєн, ні «за німців», ані «за совітів», у час повоєнної відбудови Донбасу чи довголітньої колгоспної безгосподарності, не доходило до такого хижацького нищення лісів краю. Поблизу села Яглуш навіть вирубали всі черешні так званого «товарного вигляду».

Не вистояв Рогатинський ліс – батько славних «сіроманців» – нині, в незалежній Україні, перед пилюю тих, хто приватизував, привласнив – прибрав до рук лісові загоны, скориставшись руїною чи прикрившись депутатським мандатом. Та не забувають ті «санітари» – творителі сучасних екологічних і економічних складових лісового господарства – про те, щоб бути занесеними до списків благодійників-жертводавців, невтомних будівничих нової держави.